

Проф. Міхал Піотуховіч.

Правадзейны Член Інстытуту Беларускае Культуры.

Францішак Скарына і яго літаратурная дзейнасць.

тарадаўняе беларускае пісьменства ў сваім развіцці ўтварае рэзкую крывую лінію.

У XIV і XV стагоддзях мы бачым зараджэнне беларускага пісьменства, першыя ўсходы яго; у XVI стагоддзі гэтае пісьменства дасягае ў сваім развіцці кульмінацыйнага пункту і, урэшце, у XVII і XVIII стагоддзях назіраецца паступовы спад літаратурнае хвалі.

На самым высокім грэбні гэтае паступова ўзрастаўшае і спадаўшае літаратурнае хвалі ў XVI стагоддзі ўздымаецца магутная постаць Францішка (Акарыны, які мас найвялікшае значэнне як культурна-нацыянальны і літаратурны дзеяч старажытнае Беларусі.

Але, ня глядзячы на гэткую цэнтральную ролю Скарыны ў беларускай культуры, яго жыццё, асоба і нават самая літаратурная дзейнасць высветлены далёка ня грунтоўна. Яшчэ ў 1879 годзе адзін дробны даследчык выказаў думку, што асоба Скарыны засталася загадкаваю і няяснаю¹⁾. З таго часу прайшло блізка што поўстагоддзя, але, ня глядзячы на цэлы рад прац, прысвечаных Скарыце, цемьне, які агарнае сабой яго асобу, рассяяўся не цалком: і зараз, вывучаючы жыццё і творчасць слаўтнага беларускага дзеяча, даследчык на кожным кроку спатыкаецца з пытаннямі спрэчнымі і загадкавым; і зараз вывучэнне Скарыны стаўляе больш проблем і запытаньняў, чымся дае сталых і пэўных дасягненняў. Ужо самая дата нараджэння Францішка Скарыны не ўстаноўлена з дакладнасцю. З некаторай блізкасцю да праўды можна аднесці яе да апошняга чвэрці XV стагоддзя (каля 1490). Калі прыпусьціць, што ў 1504 годзе Скарына паступіў у Кракаўскі Унівэрсытэт, то, паводле правіл унівэрсытэту, ён павінен быў у гэты час мець ня меней, як 14 год; у 1517 годзе, калі ён выдаў сваю першую кніжку ў Празе, яму, значыцца, было ня

¹⁾ Праду. Місачнік для словесноств, науки і іюлітыкп. Рочлік XII. Льноў, 1870.

менш, як 27 год; у такім прыблізна веку Скарына і нарысаваны на партрэце 1517 году. Да гэтых меркаванняў, якія прыводзіць Уладзімераў ў сваёй дысэртацыі¹⁾, мы, з свайго боку, можам дадаць некаторыя весткі з найноўшых крыніц, якія былі невядомы профэсару Уладзімераву. У матар'ялах, што апублікаваў профэсар Шляпкін, якія належаць да 1512 году, беларускі пісьменьнік названы юнаком (езі щібаџ босіізітііз іпуепіз асіліі босіог рацрег-). Наадварот, у матар'ялах пазнейшых, 1530 году, што апублікаваў Мілавідаў, усюды да Скарыны дапасоўваецца назоў—\мг (сталы чалавек, муж.³⁾; Ліуепіз у 1512 годзе, \чг у 1530 годзе — гэтыя^ назовы робяць яшчэ больш пэўнымі і бяспрэчнымі меркаваньні Уладзімерава адносна прыблізнай даты нараджэньня Францішка Скарыны.

Калі гэтую дату даводзіцца ўзгрунтоўваць толькі на ўкосных вестках і рознага рола злогадках, то затое з пэўнасьцю і вычарпанай дакладнасьцю можна зазначыць месца нараджэньня Скарыны і яго нацыянальнае паходжэньне. Зазначаючы сваё імя і вучоную годнасьць, Францішак Скарына звычайна дадае: „Са, Полоцка, из славного града Полоцка“, называючы „рускі язык“ сваёй роднай мовай. Напрыклад, у прадмове да Псалтыру 1517 году мы чытаем: „ІА Францішек Скорнннн сына. е Полоцкка, В лекарских Науках Доктора. пов'Ълела. есмы Псалтырю тнснутн рускымн словамі я словенским іазыкомъ... Паболей е тоє прнчнны нже на(с) б(о)гъ е того іазыка на светпустнл" ²⁾). У прадмове да кнігі Данілы прарака, кажучы аб розных перакладчыках гэтае кнігі, Скарына зазначае: „Аз теже не достойный последовникъ н нароченный в руском іазыку“.³⁾ У іншых прадмовах досыць часта Францішак Скарына называе рускі язык сваім прыраджэным.

Гэтыя і да іх падобныя значэньні самога Францішка Скарыны разбурваюць тэндэнцыю некаторых польскіх вучоных, якія імкнуцца паказаць беларускага дзеяча паялком. Гэткую тэндэнцыю перш за ўсё мы сустракаем у Ліндэ, які кажа аб асобе Скарыны, як аб асобе з!а\е-пешо \узрб12юшка пазгесо⁴⁾, а ў іншым месцы проста называе леляком. (Зробігемаш зіі^, іе пі \ууБасга.\узрб1\лोलіко\уіе, Пі о зіоууіаігзкісіі грасасіі Роіака, Грпспізгкка Зкогупу з Роіоска, з Іакіеш музгсге&бііепіет бо-пізіеш ⁵⁾)-

Больш аб'ектыўным зьяўляецца Вішнеўскі; ён называе пераклады Францішка Скарыны паігпакошізгеш бііеіепі \у Іііегашгге Біаіогцзкіі⁶⁾). Але і гэты польскі дасьледчык не зьяўляецца цалком бесстароннім; прызнаючы мову Скарыны беларускай, Вішнеўскі адначасна выяўляе тэндэнцыю збліжаць гэтую мову з польскай; ён кажа пра Скарыну, што той „гашіаізі сегкошіеню і^гука, мзгузікіш Різіпот піесо бо ггогц-тіепіа Ішбліеізгге^о, іііуі і^гука Біаіогцзкіе⁷⁾е⁸⁾*, але, пры гэтым Вішнеўскі дадае, што беларуская мова, *е ^згузікісіі паібагбііеі гБПга віе бо роізгсгупу⁹⁾• У найноўшыя часы тэндэнцыю Ліндэ ў найбольш чыстым выглядзе зноў увакрасае Віндакевіч, які ў сваіх „Магегуаіасъ бо Ііізіогурі роіакту V Раб\уіе“ дае сыліс асоб польскае нацыяналь-

¹⁾ Доктор Фрашшск Скорміш. І-го нереводы, печатные ішаппа п язык. 1888.

²⁾ Журнал Мнмистерстна Пародного Просвєіення. Анрслъ 1892. стар. 383.

³⁾ Навесны Отд. Русского Языка н Словесности Академнн Паук. 191/."Т. XXII, кн. 2, стар. 223-228.

⁴⁾ Паасобнік Псалтыру 1517 году ў РасіПекан Публічнай Бібліотэцы. VIII. 2, № 62. ліст Г на адвароце.

⁵⁾ Паасобнік памянэнае бібліотэкі.

⁶⁾ Раші^іпш Магвгачузкі. О Іііегашгге КоЗсу,5Кіе]. 1815 г. Лістанад. Стар. 277.

⁷⁾ Op. cit., стр. 297.

⁸⁾ Нзіогуа Іііегашггу роізкіёр і: VIII, Ккакбу, 1851, стар. 466.

⁹⁾ Op. cit., стар. 478.

часці, што атрымалі дыплём у Падуанскім Універсітэце, ў сьпісе зьяшчае і Францішка Скарыну, адносячы, відаць, е руб ла скага Дзеяча да Палякоў *) Памылка тым больш гэндэнцыйная, што з усіх асоб, якія пералічаюцца ў „Матар’ялах“, адзін толькі Скарына мае ў вытрымках з актаў Падуанскага Універсітэту вызначэнь ня Ро- 10п18, а наадварот, выразна паказана яго ня польскае параджэньне. (Ogaiiae in теХ atoge Oei O. Ppaciісіі цнопсіат Біісае, Зсогіпа ае го- Іоско, КііБепі² *).

Разьвязваючы пытаньне аб соцыяльным стане Францішка (..карыны, мы зноў усходзім на няпэўную глебу розных здогадак і домыслаў. Мы нічога пэўнага ня ведаем аб бацькох Францішка (Акарыны. Можна толькі ўстанавіць, што бацьку яго звалі Лукой *). Акты XVI ста- лець ^ ўспамінаюць толькі брата беларускага дзеяча—Івана Скарынка, які меў нярухомую маёмасьць у Полацку; ён пражываеца ў актах мешчанінам віленскім; вядома, што (Акарыны мелі гандлёвыя справы з немцамі і з Вільняй. Профэсар Янчук, вызначаючы, што (Акарыны мелі свой уласны гэрб, па падставе гэтага факту робіць асьцярожнае прыпушчэньне аб магчымасьці шляхоцкага паходжэньня Скарыны ⁴**7). Але рэч у тым, што самае пытаньне аб гэрбе Скарыны зьяўляецца надзвычайна спрэчным. Падобны малюнак (сонца і месяц, толькі разлучана) мы знаходзім ў Нюрэнбэрскай хроніцы Шэдэля ^). Ска- рына запазычвае гэты малюнак і толькі ^ ўносіць тую зьмену, што злучае сонца і месяц. Магчыма, як думае Ўладзімераў, што гэтае злу- чэньне ўяўляе сабой астралёгічны знак⁸). Можна згадзіцца, што Фран- цішак Скарына ^ належаў да багатай купецкай сям’і ў Полацку ^). Але да гэтай думкі Ўладзімерава трэба ўнесці тую папраўку, што багачыце гэтае было ня вельмі значнае, сярэдняе. Рэч у тым, што ў актах Па- дуанскага Універсітэту, апублікаваных Шляпкіным, Францішак Скарына названы бядным юнаком*, які прасіў дарэмна дапусьціць яго да экза- менаў на навуковую ступень доктара. Страты на экзаменацыйныя. Цэрэмоніі, якія адбываліся з асаблівай урачыстасьцю, былі вельмі вялікія. Страты на гэтую ўрачыстасьць усходзілі да значнае сумы, бо ўвесь апарат царквы, дзе адбывалася цэрэмонія, пышнасьць яе ўдзельнікаў, багатыя падарункі, якія павінны былі давацца галоўным прысутным саноўнікам, а гэтак сама, страты на банкет і забаўкі, якімі адзначаўся дзень (экзамена)—усё гэта ўсім цяжарам клалася на ляў- рэата. І гэтыя страты хутка павялічыліся да такой ступені, што прыму- шаны быў умяшчацца ў справу папа—выдаць загад, на моцы якога кан- дыдат павінен быў плаціць ня больш як 500 лір на страты промоцыі⁸).

Далей Сороі яшчэ больш падрабязна вызначае, што, апроч звы- чайных страт, у некаторых італьянскіх унівэрсытэтах асьпірант павінен, быў яшчэ падносіць вопраткі ўсім, хто абавязан быў быць прысутным

*) АГСЫМШЛ <Зо бгіеіспу Шегайну і оміаіу «■ Роісс. XV Крако\Уіс. 1892, стэр. I.18.

^) Ыібет.

*) Гл. вышэй.

*) Нарысы па гісторыі старажытнага беларускага пісьменства. Менск, 1922, стар. 8.

*) Паасобнік Расійскае Публічнае Бібліятэкі. Роба 156 157.

*) Op. cit., стар. 56.

7) Ыі(і., 45.

*) Corpi. Be шііуегзіД і іаііепе псі іпсісіо с\Уо. Ріген/е. 1886, р\я. 201*202.

Прыводзім Італьянскі тэкст:

■Хе зрсеэ бі іцезіо золепііНІ авспбеуано а зотте созріссе регсіе Ніію Гаррагаіо- іеіпа сбіеза боуе зі (асеуа сегетопіа, Іо Ігагто беіа сотііуа, і гіссііі бот сііе боуеуано езвеге ррезепіаіі аі ріпсіпаіі біклагі сбе УІ аадзісеуано. поледд ІІ бізренбіо беі сопупі е Леі 8011а/2і соі оцаіі (езіе^іеуа Іа (гілпаіа. ёга Іп Но а сапсо беі Іаіігеапбо. Оіезіе Ре®« іл Бгеуе ашпепіагопо а Ыі ршііо, сбе леі 1311 іоуе іпегуегіге ІІ пара огбіпапбо. еІІ сапбіаіо поп боуеззе ітрісееаге рін бі 500 ліге рер і! Ііізео беіа протоііопе*.

на цэрэмоніі, а гэтак сама—персьцень і рукавіцы біскупу і докторам. У калегіі доктороў Падуанскага Унівэрсытэту ў 1343 годзе абварвалася нават пытаньне аб тым, што ляўрэаты падносяць персьцяні вельмі таньня, не залатыя, як наказваў статут унівэрсытэту; пасля вялікіх спрэчак, ухвалілі, што кожны ляўрэат павінен даваць залатыя персьцяні біскупу, вікарыю, старшыні і ўсім докторам калегіі >). У XVI стагоддзі, калі Францішак Скарына атрымаў годнасьць доктара лекарскіх навук у Падуі, страты зьвязаныя з гэтым атрыманьнем, былі гэтак сама вельмі значны. *Corpi* сьведчыць: „у 1590 годзе калегіі Падуанскага Унівэрсытэту, жадаючы зьменшыць страты ў часе атрыманьня доктарскага дыплёму, ухвалілі, што кожны кандыдат, які жадаў атрымаць годнасьць з публічнай урачыстасьцю, павінен быў траціць ня больш патройнай колькасьці таго, што трацілі тыя, хто атрымліваў годнасьць прыватным шляхам“).

Значнасьць страт, якія былі зьвязаныя з атрыманьнем ступені доктара, выклікала дапушчэньне дарэмных экзаменаў, пры чым вымагалася, каб кандыдат меў ня менш, як двух сьведкаў аб сваёй беднасьці. Напрыклад, статут Фэрарскага Унівэрсытэту наказваў у 1467 годзе дапуськаць да экзаменаў (прошоуге) — *gaiuz ei ashoge* Эеі двух асоб— аднаго фэрарца, а другога—чужаземца¹⁾. Гэтая ільгота існавала, відаць, і ў Падуі; з яе скарыстаў беларускі дзеяч.

Калі мы зараз параўнаем сьвядоцтвы полацкіх актаў аб заможнасьці роду Скарына, на якія пасылаецца Ўладзімераў, і весткі з актаў Падуанскага Унівэрсытэту аб беднасьці Францішка Скарыны, а гэтак сама і дадзеныя намі спраўкі з гісторыі італьянскіх унівэрсытэтаў аб значнасьці страт, зьвязаных з атрыманьнем доктарскае годнасьці, бяспрэчным зьяўляецца, на нашу думку, адзін вывад—Францішак Скарына, відаць, належаў да стану сярэдняе гандлёвае буржуазіі,—ывад вельмі паважны, які асьветліць і характар літаратурнае дзейнасьці слаўтнага беларускага дзеяча.

Шмат спрэчак выклікала пытаньне аб тым, да якой веры належаў Францішак Скарына. Гэтаму пытаньню дасьледчыкі адводзілі многа ўвагі, і зразумела, чаму: уся дзейнасьць Скарыны, як перакладчыка Бібліі, насіла выключна царкоўна-навукальны характар і ад прыналежнасьці да гэі ці іншай веры вынікаў пэўны кірунак гэтае дзейнасьці. Рознастайныя думкі, якія выказваліся ў зьвязку з закранутым пытаньнем, можна падзяліць на 4 групы—паводле гэтых думак Францішак Скарына мог быць: а) альбо каталік, б) альбо протэстант, в) альбо вуніт, г) альбо праваслаўны.

Думку аб прыналежнасьці Скарыны да рымска-каталіцкае веры папершае выказаў Даброўскі ў надзвычайна асьцярожнай форме.

Даброўскі кажа: „Зсогопа, *\talig8cbeinlicli ein Kotivsb Kalhoizsber* обег хтепцзиепз топ бег нпигеп Рагііеу⁴⁾. Такою самую асьцярожнасьць у разьвязаньні гэтага пытаньня выяўляе і Вішнеўскі, якізначае:

Буё Багбо поіе, *ie* Зкогуна сНосіай «ухпапіа шгескіешо, ^{ale} *wy*-шоттпу і \уусЮтапу \у Кгако^{ie} БуІ бозе ргусііупуш ггутзко-каіо-Іскіетн коЗсіокші⁵⁾.

1) Ыа.. 204.

2) Ыйет, Італьянскі тэкст:

3) 1590 і сорпорт «сІІ ппугевіп (Іі Раііох'а тоіеіпю мсстаре Іе зресе «І Іангеа, *\talig8cbeinlicli ein Kotivsb Kalhoizsber* обег хтепцзиепз топ бег нпигеп Рагііеу⁴⁾. Такою самую асьцярожнасьць у разьвязаньні гэтага пытаньня выяўляе і Вішнеўскі, якізначае:

4) 209.

5) *\talig8cbeinlicli ein Kotivsb Kalhoizsber* обег хтепцзиепз топ бег нпигеп Рагііеу⁴⁾. Такою самую асьцярожнасьць у разьвязаньні гэтага пытаньня выяўляе і Вішнеўскі, якізначае:

6) *\talig8cbeinlicli ein Kotivsb Kalhoizsber* обег хтепцзиепз топ бег нпигеп Рагііеу⁴⁾. Такою самую асьцярожнасьць у разьвязаньні гэтага пытаньня выяўляе і Вішнеўскі, якізначае:

7) *\talig8cbeinlicli ein Kotivsb Kalhoizsber* обег хтепцзиепз топ бег нпигеп Рагііеу⁴⁾. Такою самую асьцярожнасьць у разьвязаньні гэтага пытаньня выяўляе і Вішнеўскі, якізначае:

Вялікую катэгарычнасьць у разьвязаньні памянёнага пытаньня выяўляюць: мітрапаліт Макар, Аганоўскі і невядомы аўтар Ю. Б., які зьмясьціў у Львоўскім часопісе „Правда“ за 1879 гад рэцэнзію на працу профэсара Вахняніна аб Францішку Скарыне. Першы з памянёных дасьледчыкаў кажа, што ў 1525 годзе ў Вільні кніжкі друкаваліся „Францнском Скорнною, родом из Полоцка, а верою— римско-католиком“¹⁾. Аганоўскі сьведчыць: „Можна догадыватся, ічо Скорнна прндержувався веры католицкой*²⁾. Нарэшце, зазначаны рэцэнзэнт Ю. Б. катэгарычна абвяшчае: „Моею гадкою він (Скарына) бесперечна був каталіком“³⁾.

Довады, на якіх пералічаныя дасьледчыкі імкнуліся ўзбунтаваць свае думкі аб прыналежнасьці Францішка (Акарыны да каталіцкай веры, розныя: а) зазначаецца, што беларускі дзеяч свае пераклады рабіў з латынскае бібліі Вульгаты (Ообитзку, ОДзгпнєжзкі, мітрапаліт Макар); б) што ён насіў не праваслаўнае імя Францішка; в) у Кракаўскую Акадэмію, у якой беларускі дзеяч атрымаў сваю адукацыю, дапушчаліся, як сьведчыць Вгапбо^зкі *), толькі каталікі (Вішнёўскі, Аганоўскі, Ю. Б.).

Урэшце, Аганоўскі пераказвае яшчэ адзін довад профэсара Вахняніна, зазначаючы: „в Русн лнтовской булн католикн, котры ад часов Ягаילו корыстувалнсь там окремышнымн прнвлегнямн, н про те веррятнво есть догадка проф. Вахняннна, то Скорнна' мог для тых орнвлегнев статнсь католиком, по-за-як був человеком богатым“⁵⁾.

Думку аб прыналежнасьці Францішка Скарыны да протэстантызму асабліва імкнуўся давесці Галавацкі, які кажа: „Предшественником проповедания реформацин можна почтатн Фр. Скорнну из Полоцка ... Современник Мартина Лютера н Меланхтона, он, без соішення, хорошо знал и в Германнн* в Чехах... н Ар-землях росшнратн чтенне бнблин на народном Языче' полага я священное писанне едннственным источ...⁶⁾ И основаннем веры, без всякого сомнения, н Фр. Скорына хотел „рнслужытнсь свонм землякам бнблиею на русском языке н лн... н „А...шлденников постарался о пзданце ея „людям послнтым к доброму наученню“^{с)}. Думкі Галавацкага аб мотывах пераклада Францішка Скарынай Бнбліі амаль літаральна пераказвае Чыстовіч *). Яшчэ раней Корніаг перадаў з біяграфіі Лютэра апавя* даньне аб тым, што ў 1525 годзе нейкі Францыск паляк, доктар, быў у Вітэнбэргу, у Мэлянхтона і абедаў у яго разам з Лютэрам: „П...ша8 аб соепаш Іегішз ірзе Бнпбергз лес ірзе тіпцз Ігаіге МеІапсМорпе саріцз реге^тіпї босіогіз боїіпцз абео, ці еїшз аб ргохїтшп зепїаспшт іпуїагеї.

(На полудзень быў закліканы трэці сам Лютэр, і ня менш брата Мэлянхтона, ён быў захоплены вартасьцямі доктара чужаземца да такой ступені, што заклікаў яго на бліжэйшае сьнеданьне).

¹⁾ Мсторня Русской Церквн, т. IX, СПб, 1879, стар. 303.

³⁾ Мсторня лнтературы руской, Львов, К... у Львові. 1879 г., стар. 643.

⁴⁾ Правда. Місячнік для словесности, науки н полннннн.

⁵⁾ Z... Universitatu skie o Krakow, 1872, стар.

аку языка Р... в... Семр... Зап... Саго... Прая (Русский Вестник, 1868 г., т. 57), дзе

въ<казваеццгду, ма к што ўсе гфацы Скарыны былі зроблены для каталікоў паводле жа-

да „Жыгімонта Перша Науковый сборник издаваемый литературным обществом Галицко-Русской Матнцы

Львов, 865 г., стар. 230.

⁶⁾ Очерк истории Западно-Русской церкви. Часть і. СПб, 1882 г., стар. 217.

Далей апавядаецца аб тым, што Лютэр, прышоўшы да хаты, успомніў перасьцярогу сваіх прыцеляў аб тым, што яму трэба ўнікаць нейкага доктара, Францішка-паляка. Баючыся подступаў д'ябла, Лютэр, у досьвіткі, уцёк у Тарговію, загадаўшы сваіму прыслужніку ня прымаць Францішка-паляка. Даведаўшыся ў Тарговію аб тым, што прыслужнік ня выканаў гэтага загаду, Лютэр жорстка пакараў яго (асеггіте іпсгершіззе зегушп), а сам зьвярнуўся да Вітэнбэрскага магістрату з просьбай аддаць Францішка-паляка суду. Але той ішчасьліва зьбег кары: магістрат параў яму толькі пакінуць хутчэй Вітэнбэрг.

Перадаўшы гэтае апавяданьне, Корніаг робіць зьдгадку, што, быць можа невядомы Францішак-паляк і ёсьць наш дзеяч, Францішак Скарына ¹⁾.

Аб прыналежнасьці Францішка Скарыны да вунітаў нязвычайна асьяяржнае прыпушчэньне, паколькі нам вядома, выказаў толькі адзін Эобгомзку ў прыведзеных вышэй словах. (Зсогопа, уалігзіліеіплісі, еі п Котізіі-Каііізісіег обег босй ^епі^зіепз УОП бег шігіеп Гагіеу).

Урэшце, думку аб прыналежнасьці беларускага дзеяча да праваслаўнае царквы, папершае, узгрунтоўвае Віктараў. Гэты дасьледчыкзначае, што выданьні Скарынкі, асабліва віленскія, дапасаваны якраз да набажэнства ў праваслаўнай, а не ў каталіцкай царкве. „Гэтак,— кажа Віктараў,— „Апостал" Скарынкі зусім дапасаваны да набажэнства не каталіцкае, а якраз праваслаўнае царквы, і мае той самы выгляд і склад, які бачым у звычайных славяна-рускіх рукапісных і друкаваных „апосталах", а паімenna: апроч падзелу на разьдзелы, паводле звычайна праваслаўнае царквы, ён падзелены на царкоўныя пачаткі і ў канцы мае саборнік, альбо каляндар, у якім чытаюцца імяны рускіх і славянскіх сьвятых (Савы Сэрбскага, вялікага князя Уладзімера, Барыса і Глеба і іншых) і паказаньні на дзённыя і сьвяточныя эвангельлі, апосталы, антыфоны і іншыя царкоўныя песьні... Таксама зусім праваслаўны характар мае „Псалтыр", з парадкам царкоўнага набажэнства, які выдаў Скарына... У гэтым „Псалтыру" чытаюцца літаральна тыя самыя парадкі царкоўнага набажэнства і малітвы, якія чытаюцца ў царкве і цяпер, ці якія дасюль сустракаюцца ў славянскіх рукапісных і, часткай, у друкаваных псалтырах, часасловах, каноніках і да г. п. У склад памянбэлага „Псалтыру" ўваходзіць таксама і кароткі каляндар з паказаньнем некаторых рускіх і славянскіх сьвятых"²⁾.

Прывёўшы гэтыя меркаваньні, Віктараў робіць вывад, што Францішак Скарына быў веры праваслаўнай. „Наўспрэч пагляду, які існуе аб асобе Скарычы!, і ня глядзячы на лацінскае імя яго Францішак,— кажа Віктараў,—мы, спадзяемся, маем права зрабіць вывад, што гэты выдатны дзеяч у галіне старарускае літаратуры належаў да праваслаўнае царквы, прынамсі—у сваёй выдавецкай дзейнасьці даў не аб пашырэнні сярод сваіх землякоў каталіцтва ці лютэранства, але аб умацаваньні ў іх праваслаўя. З гэтае прычыны нам здаецца, што натуральна бачыць у васобе Скарыны папярэдніка не апаведнікаў у Расіі каталіцтва ці рэфармацыі, а хутчэй—папярэдніка князёў Астроскіх, братаў Мамонічаў, князя Курбскага і іншых дзеячоў, якія змагаліся ў XVI сталеьні ў Заходняй Расіі за праваслаўе супроць высылкаў рэфармацыі і рымскае прапаганды"³⁾. Гэтую думку аб прыналежнасьці

¹⁾ Рґя!Гілія (№ 1155) С*1,1,11 ^0550КтаРіп <И5срЫлів. Уікіюбонае, 1840, стар. 33-34. Эе Расаіііііі Чіівніо ПІ5ІогІса.

²⁾ Б. стр. 19-20. СеАЫ В ®®Шествє ■МюбтєлєГІ Росснїкїой Словєснїопї. Москвл, 1867, Вып- Г

³⁾ ПІюеш.

Францішка Скарыны да праслаўнае царквы падзяляюць і ўсе пазнейшыя выдатныя даследчыкі пытання: Уладзімераў *), Карскі²⁾, Янчук³⁾, Архангельскі⁴⁾ > * іншыя. Думаецца і нам, што гэтае палажэнне. якое давёў Віктараў, зьяўляецца найбольш правільным. Запраўды, склад кніжкоў, выдазеных Францішкам (Акарынай, ня мае ў сабе нічога каталіцкага альбо протэстанцкага. Наадварот, мы знайшлі тут беспасрэднае значэнне прыналежнасці да праслаўнай царквы. Напрыклад, у Малой Падарожнай Кніжыцы адна з частак мае такі загаловак: „Шестодневце крагькін на есу неделю поченши о(т) суботы, по обычаю всех восточныхъ церквий“ >).

Гэткім чынам, довады аб прыналежнасці Скарыны да праслаўнай веры грунтуюцца на самых выданьнях, у той час як усе іншыя довады ёсць укосныя здогадкі і домьслы, якія ня маюць пад сабой цвёрдае падставы.

Гэтыя здогадкі ня вытрымліваюць крытыкі. Так, што да імя Скарыны, Францішак, то вядомы досыць пашыраны ў беларусаў у старадаўнія часы звычай—мець падвойныя імёны,—і беларускі дзеяч, апроч імя Францішак, меў яшчэ і другое, чыста праслаўнае імя, Юры. Адносна прыняцця ім імя Францішак выказаліся розныя прыпушчэнні. Гэтае імя разглядалася, як спосаб прыкрыцця ад чараў⁵⁾. Выказвалася яшчэ думка, што прыняцце гэтага імя Скарынай быў дыплёматычны крок з яго боку з мэтай адчыніць сабе дзьверы Кракаўскага Унівэрсытэту. „У Кракаўскім Унівэрсытэце, які знаходзіўся пад апекай рымскае курыі,—кажа Пятрушэвіч,—не дапушчаліся да наведвання унівэрсытэцкіх навук асобы чужога веры, асабліва-ж схызматыкі якіх стаўлялі нароўне з паганцамі. З гэтае прычыны рускаму, і пры гэтым схызматыку, які хацеў быць кандыдатам унівэрсытэцкага курсу ў Кракаве, н.чога не заставалася рабіць, як толькі, хаваючы сваё прозьвішча, узяць сабе у заходніх каталікоў імя Францішка. Такім чынам, была магчымасьць для Акарыны, хаваючыся пад маскай, праслухаць курс у Кракаўскім Унівэрсытэце, вышэйцамянёны Віктараў асьцярожна прысьціг. Так: „Гэтае імя Францішак дае, між іншым, магчымасьць прысьцігнуць, што Скарыну запраўды маглі ахрысьціць паводле лацінскага абраду, але потым ён мог перайсьці ў праслаўе“⁶⁾ *).

Прыведзеныя меркаваньні разбураюць два галоўныя довады аб прыналежнасці Францішка Скарыны да каталіцкае веры. Думка Гадавацца га аб прыналежнасці Скарыны да протэстантызму можа быць адхілена ўжо адным тым, што выданні Скарыны відавочна сьведчаць аб ушанаваньні сьвятых, што супярэчыць протэстанцкай догматыцы. Няма ў гэтых выданьнях ніякіх сьлядоў і вуніцтва: наадварот, сымбаль веры прыводзіцца ў часаслоўцы Скарыны без Кіюдіе.

Беларус па нацыянальнасці, досыць заможны чалавек, што да соцыяльнага свайго стану, і праслаўны па веры, наш дзеяч атрымаў надзвычайна шырокую на той час адукацыю. Гісторыя гэтае адукацыі ўяўляе сабой самыябліскучыя старонкі ў біографіі Францішка Ска-

¹⁾ Op. cit., 172.

²⁾ „Белоруссы, т. II, вып. 2, стр. 125.

³⁾ Op. cit.

ты, О. Фразоаніе » літаратура в Москшском государстве конча XV и XVI

Столе-

... Казань, 1898, стар. 343.

⁴⁾ „Диакобник Публічний Бл...” — 1^р 2.

«Кале...» прозван Оыл он (Скарына)

⁵⁾ Кале... в 1873 г., стар.

«...» в... для „прикры-

тия истинного крестного...» в... наговоров-

⁶⁾ „Слово“, 1875 г., чатка 130. Ауторак, 25 лістапада. стар. 2.

⁷⁾ Op. cit., стар. 20.

рыны: яна адчыняе нам надзвычайную прагавітасць розуму (Акарыны да навукі, бязупыннае імкненне яго да сьвятла веды.

Першую' элемэнтарную асьвету Францішак Скарына, мабыць, атрымаў у сябе на радзіме.

Гандлёвая кляса гарадзкіх жыхароў, да якой належаў Скарына, была для свайго часу досыць асьвечанай. Інтарэсы гандлю і самае кіраўніцтва, паводле Майдэборскага права, вымагалі ня толькі звычайнае пісьменнасьці, але больш-менш сыстэматычнае асьветы. У нас засноўваюцца царкоўныя прыходзкія школы. Характар навучаньня ў гэтых школах быў пераважна царкоўны. Харламповіч, адносна праграм нашых школ у XVI стагодзьдзі, прыводзіць пасьведчаньне Одэрборна, які гавора, што ў царкоўных школах вучаць славянскаму пісьму, малітвам да прачытае і да сьвятога Міколы, некалькі зьмененаму апо-стальскаму сымболу (Нікэо-Цараградскаму) і псалмам Давіда" О- У васнову навучаньня у прыходзкіх школах, такім чынам, была пакладзена царкоўнаславянская пісьменнасьць. Той факт, што Францішак Скарына ў сваіх выданьнях карыстае з царкоўна-славянскіх тэкстаў і прызначае свой псалтыр для школьных мэт „детем малым", як „початок всякое доброе наукн, грамоты, еже добре честн м мовнтн учнтъ", да алацку для ацкі асьветы наш дзеяч атрымаў у сябе—

Другая ступень гэтае асьветы—гэта Кракаўскі Унівэрсытэт. Некаторыя дасьледчыкі (Галавацкі ^), Чыстовіч^), аўтар артыкулу ў „Крестном календара" ^), і інш.) памылкова ўказваюць, што нібы Францішак Скарына вучыўся ў Праксім Унівэрсытэце. Першы Вішнеўскі зазначыў Кракаў як месца, дзе беларускі дзеяч атрымаў сваю асьвету: „Біаікі і оума ѿ Акабетіи Кгакоу/§kie" ^) >—але, на вялікі жаль, Вішнеўскі ня прыводзіць аніякіх дакумэнтальных вестак, каб пацьвердзіць сваю думку. Гэтая вестка зьяшчае Мнсккомзкі ў кнізе „Зіаіца лес поп Іібер Р го пі^о юпііпі РНПозорНогшп огбіпіз ін нпцугзіаіе зіібііотт Ла^еііііііса" (Сгацоуіае, 1849), дзе на старонцы 44 мы чытаем: Апію еосіет (1505) зп^р бесапаш...М§-гі Беопарсіі еіс., аб Онаіііог Іешрога запсіа Ысіе, а §габіт Бассаіагіаіпз ргогоіі Іпте огбіпет Іосогшп зогЫ. Ыппі: Ргапс. бе Роіоскко, Цршшз... (У тым-жа (1506) годзе ў часы дэканства маі Істра Леонарда і інш., а чацьвёртай гадзіне ў дзень сьв. Люцы, узьведзены ў стан бакаляўраў і атрымалі гэтую годнасьць: Францішак) з Полацку, Літвін...).

Першы гэтую вестку выкарыстаў Пятрушэвіч. „На маё разуменьне, кажа ён, Францішак з Полацку, літвін, ёсьць ніхто іншы, як толькі наш Скарына, які затаіў сваё прозьвішча і імя, што атрымаў у часе хрэсту" ^). На гэтыя-ж весткі пасылаецца і профэсар Уладзімераў з дадаткам на падставе вестак, атрыманых з рукапісаў Кракаўскага Унівэрсытэту, што тая-ж самая асоба, пад імем Ргапсізізі І цсе бе Роіоскко значыцца, як студэнт, які паступіў у Кракаўскі Унівэрсытэт У 1504 годзе ^)- Уладзімераў, прывёўшы гэтыя весткі, дадае ад сябе:

стэр. ^з>>«ад" о-РУ«К.і.С мрлвослвнвііе школы XVI « пачала XVII „, Казань. 189»,

3) Ор.сі І., стар.230.

3) Ор.сі*,., стар.217.

О Ор.сіі., стэр. 47.

Г) Ор.сі*,.,стар.456.

4) „Слово" 1875 г. Частка 130. Аўторак. 25 лістапада, стаң І .

7) Ор.сі!., стар. 51, 52.

«Вестка гэтая яшчэ лепш можа спраўдзіцца, калі ў актах Заходняе Расіі знойдуць імя бацькі Францішка (Акарыны, якое, паводле паказанае весткі, павінна быць Лука*.

Калі ня ў актах «Заходняе Расіі», то затое ў актах Падуанскага Унівэрсытэту, якія прыведзены Шляпкіным і былі яшчэ невядомы Уладзімерава, выразна значана імя бацькі беларускага дзеяча. (Эт-тішї5 Гпаісізсцз янопїат Б. Біісае Зсогіпа сіе Роіосгко Кціііепцз).

ГЭТКІМ чынам, асьбярожнасьць Уладзімерава адпадае сама сабой: мы можам больш катэгорычна зазначыць, што беларускі дзеяч у 1504 г. паступіў у Кракаўскі Унівэрсытэт, як студэнт, і праз два гады, У 1506 годзе, атрымаў там ступень бакаляўры.

У Кракаўскім Унівэрсытэце панаваў у той час тэалёгічны кірунак, бо ўся ўстанова знаходзілася ў руках каталіцкіх духоўнікаў. Сярэднявечная схолястыка панавала тут на ўсіх факультэтах, не выключачючы, нават, і мэдычнага. Мэдык у першую чаргу павінен быў выконваць рэлігійныя запатрабаваньні: у унівэрсытэце ён мусіў вызначацца пабожнасьцю, а ў сваёй доктарскай практыцы, пасля выхаду з унівэрсытэту,—клапаціцца больш аб паратунку душы, чымся цела хворага. Падобны пагляд на дактароў мы знаходзім і ў Францішка Скарыны, які ў прадмове да кніжкі «Судей» кажа: «внегда каемся греховт» свонхь, то посылаеть нам гдь бог Пастырен и Докторов»¹⁾. На філёзофскім факультэце ў аснову вивучэньня пакладзены былі сярэднявечныя зэрэш агіез Пьбегалез—сем вольных навук, якія Скарына раіць у сваёй прадмове да «Бібліі» і беларускім сваім чытачом

выходзячы з таго факту, што мэдычны факультэт у Кракаве ў пачатку XVI сталеньня знаходзіўся ў заняпадзе, і што толькі ў 1526 г. там адзін мэдык атрымаў ступень доктара, Уладзімераў робіць пры-

«У?ГЫН»^е ШТО Францішак Скарына ступень доктара в лекарстве»
 пав...у...ы аТршМІ. заГраніцай 2) Гэтае прыпушчэньне бліскача і пацьвердзілася. Уліііакіе\Уісг, надрукаваўшы ў 1897 годзе вышэй-памянёныя М*І«У:Іу ас Ы.ЮПГ рЖкб»» Раа»іе- першы «у га- да роткі вы...»² у Кракаўскага Унівэрсытэту аб тым, што ў 1512 г. Гіт...т. Іг... Скарына атрымаў у Падуі ступень доктара лекарскіх навук, ду па гарачых сьлядох Віндакевіча, У тым-жа 1892 годзе профэсар Шляпкін апублікаваў самыя акты Падуанскага Унівэрсытэту, якія маюць адносіны да беларускага дзеяча. Акты гэтыя ўяўляюць для нас надзвычайную каштоўнасьць. Яны сьведчаць аб наступным.

Пятага лістапада 1512 году ў Падуі ў царкве сьв. Урбана сабраўся прадстаўнікі мэдычнае калегіі унівэрсытэту: віцэ-прыор Мусас зьвярнуўся да іх з прамовай, у якой вытлумачыў прычыну сходу: Ехсеіепізігі йошпї йосіогез! Сапза сопуосаіопіз ехсеіепііагшп тезіагшп сцх ізіа: езі цісіат йосіізігіцз Іцуепіз агііцш йосіог раірег, фл іоп-Віпїшзігігіз раГІІвцз іогзап рег яца«цог тііа тііагіа еі аШа ас пас Праесіага сііііаіе про аіігепіаііо іатат еі Бопогеш.Міи, нujusque ontulit et vellet з»Бі сопсей іе йопо еі іе егаіа зресіаі ас атоге Эеі рег Нос 5асшт,со-«ебітц ін теісіізіз (Шаноўныя панове дактары! Прычына скалканьня Вашага Шаноўства⁸ наступная: ёсьць нейкі вучонойшы юнак, доктар павук, бядняк які з надзьвычайна далёкіх краін, быць можа, за тысячы ? лішнім вёрст ад гэтага славутага места дзеля павялічэньня славы і чэсьці яго, а таксама гэтай слаўнай гімназіі і сьвятой калет нашай

)) Владимиров. op. cit., стэр. 55.
 9 Псісет, стэр. 66.

прыбыў сюды і жадаў-бы ад гэтай сьвятой калегіі атрымаць ступень доктара мэдыцыны дарма, па спецыяльнай міласьці і з ласкі божай).

Далей гэты юнак у прамове празываецца: „бошітз Рґапсізсш» японкаю О. Біісае Бсогопа сіе Роюсгко Рійіепііз”.

Пасьля прамовы віцэ-прыора ўвайшоў сам Скарына і асабіста прасіў сяброў калегіі, каб яму дазволілі дарма трымаць экзамэн на ступень доктара мэдыцыны: Оііібііз зіс рґасііз іні інігосіісііз бісііз ша^зіег Рґапсізсшз еі реіуіі Ішшііег ас геуегепіег зібі сопсесіі ^гаііз ін шебісіпіз атоге Оеі. (Пасьля гэтага быў уведзены памянёны магістар Францішак і пакорна, з пашанай прасіў дапушчэньня да экзамену дарма з ласкі божай).

Пытаньне было абгаворана і потым зроблена было галасаваньне: дадатныя галасы падаваліся ў чырвоную вазу, а адмоўныя—у зялёную. Справа была разьвязана на карысьць Скарыны: ён быў дапушчаны да экзамену. Папярэднія выпыты адбыліся на другі дзень, у суботу, а 5-й гадзіне ў вечары, а другі спецыяльны экзамэн меў месца ў аўторак 9-га лістапада ў палацы біскупа, на ўрачыстым пасяджэньні мэдычнай калегіі ў прысутнасьці біскупа вікарыя Зарабелы. Скарына вытрымаў экзамэн бліскуча. (Рґапсізсшз ^опсіат ботіпі Ысае Зсогопа сіе Роюсгко Каііепііз [ці! ехатіпаііз рґіуаііт еі гідогозе зцрга рцсііз Нос шале аззі&паііз п пі іа Іашіабліег еі еіе^апізізіше зе Вабііі іп Нос гі^огозо ехатіп е іп гесіансіо бісіа рцсіа еі аг^іітспіз сопіга зе іасііз оріте гезропбспсіо, дііі аь отпібііз сіосіогібііз ібі ехізіепііьцз петіпе репііцз біззепіепсіе іііі арргобайіз а зціісіепіепз (зіс) іп шебісіпіз ііісіаіііз еі зцрга зсгріціт геуегепіізцітнт ботіішт босіогеш босіог іп тесПсіііз ргоппсіаііз іп іогта зоііа •).

Акты Падуанскага Унівэрсытэту, гэтакім чынам, падкрэсьліваюць, што экзамэн быў надзвычайна строгі: Скарыце прышлося публічна бараніць свае палажэньні і адказваць на ўсе абвяржэньні. Славутны палачанін з вялікім посьпехам вытрымаў гэтыя выпыты і аднагалосна быў прызнаны вартым ступені доктара. Доктар Барталямэй Барызон урачыста ўсклаў на яго надворныя знакі доктарскага стану.

Што ўяўляў сабой у гэныя часы Падуанскі Унівэрсытэт? Гэтае пытаньне здаецца нам асабліва паважным; разьвязаньне яго можа да некаторае ступені выявіць нам і ўнутраную постаць выдатнага беларускага дзеяча.

Падуанскі Унівэрсытэт належыць да старэйшых унівэрсытэтаў у Італіі. Заснаваны ён быў у канцы ХІІІ ст.?). Асаблівай бліскучасьці і славы унівэрсытэт дасягнуў у XV сталеньні, дзякуючы падтрыманьню з боку Вэнэцыйскай рэспублікі ■?).

Характэрнай адзнакай Падуанскага Унівэрсытэту зьяўлялася шырыня навуковага дыяпазону. У той час як, напрыклад, у Салерно пераважна разьвіналася мэдыцына, а ў Болёньні права, у Падуі высака стаялі ўсе галоўныя навукі таго часу: мэдыцына, права, тэолёгія, філязофія, але пры агульным разьвіцьці ўсіх навук асабліва бліскучае ступені дасяглі навукі рэальныя. З гэтае прычыны Ріогепііпо кажа: „Вывучэньне прыроды і вывучэньне духу на зары нашага рэнэсансу было звязана неразрыўнымі вузамі, як і павінна быць заўжды для лепшых

М Ор- СІ*, стар. 382-3К.І.

?) Рґрасіароіі. Ніяюга дулінамі Рахілі. Уенеііз, 1726. стар. 2.

■) Ысіс!.. стар. П-7; разьлі: Эе ріснсіоре еі Геліеібле дутпазіі хьч іторбі рпбіса ХЧПСІп.

Re

і карысьнейшых посьпехаў навукі*4)- Навукі гуманітарныя былі такім чынам блізка звязаны з навукамі прыродазнаўчымі. „Натуральная філэзофія была ў гэты час у тым вялікім гонары і тым болей вывучалася, што яна звязвалася з вывучэньнем мэдыцыны, з прычыны чаго цяжка было знайсці доктара вольных навук, які ня быў-бы таксама доктарам мэдыцыны“ -).

Зусім зразумела, што ў Падую імкнуліся такія выдатныя людзі як Копэрнік, які знаходзіўся там у унівэрсытэце з 1501 па 1506 год, крыху раней за беларускага дзеяча ³⁾). Надзвычайна характэрна, што Францішак Скарына з усіх унівэрсытэтаў Італіі абірае Падуанскі, які найбольш вызначаўся сваім рэльна-навуковым кірункам. Відаць, мёртвая схолястыка, якая панавала ў Кракаўскім Унівэрсытэце, ня зусім здаволіла яго; слаўтны палачанін імкнуўся да запраўднага сьвятла навукі.

Але давалося прыехаць яму ў Падую ў надзвычайна бурны час, мала спагадны для навуковых заняткаў у унівэрсытэце. Гострая барацьба з суседнімі рэспублікамі патрабавала ад Вэнэцыйскай дзяржавы, у склад якой уваходзіла Падуя, вялікага напружаньня вайсковых, а значыцца, і фінансавых сіл. Гэтым тлумачыцца дэкрэт ад 27 чэрвеня 1506 году, паводле якога колькасць катэдраў у Падуі была зьменшана ва Ю проц. Мала таго: далейшы ход барацьбы прывёў да таго што заняткі ў унівэрсытэце зусім былі спынены на досыць доўгі час⁴⁾. Бахаго сьведчыць, у 1509 годзе, калі выбухнула вайна, як вынік саюзу, задумана!а супроць Рэспублікі ў Камбрэ, былі спынены заняткі, і ад гэтага ўсе катэдры замоўклі аж да 1517 году. Да гэтага ў сваёй увазе пад радкамі Гагат дадае яшчэ: „аб гэтым спыненні заняткаў цьвердзіць усе гісторыкі, але здаецца, што некаторыя профэсары і далей вялі паасобку сваё выкладаньне і што калегія зьбіралася запраўцы ў кожны з гадоў, якія ўваходзяць у пэрыод спынення заняткаў, прычым адбываліся ўзьяздзеньні ў доктарскую ступень •■■).

- Францішак Скарына атрымаў ступень доктара ў Падуі, як мы бачылі, Х⁵⁾дзе значыцца, якраз у той час, калі заняткі ў Падуанскім Унівэрсытэце былі спынены. Вось чаму, думаецца нам, няма гаруснага дзеяча ў сьпісах студэнтаў Падуанскага Унівэрсытэту, а т⁶⁾льо знаходзім мы яго ў сьпісах ляўрэатаў унівэрсытэту. Ня выключана магчымасьць, што беларускі дзеяч прыехаў у Падую нават з мэтан ня толькі атрымаць там навуковую ступень, але і з мэтай удасканаліцца ў навуках; магчыма, што нават ён і слухаў лекцыі ў некаторых профэсароў, але ня мог лічыцца ў сьпісах унівэрсытэту, па-

Ч Pieigo Rotropa/.xi. Ziicicii ziogicii \$n Ia yasioia Boiodpезe e pacioyana ciei vescoio XV I, i'тар. Ю.

Італьянскі тэкст: I. o. ^incioo ci e 11 a paishra e cieioo della nostra rri-
 ««ечм ёга Ісмаіл соі мээі іггс. чоінвпш соше clo Urebe ezeef ze p r
 ■епеуоіе е рім роіоіспо.

11 T*»™ > studio « M?*) - tempo di Niccolo Copernico. Ven., 1880, стр. 43.
 Італьянскі тэкст: La filosofia naturale era a que tempi piu in credito e piu studiata
 RM* si congiungeva con gli studii di medicina ВІС" «В **»"« i П»«. «» чои»,
 Іп ат М СНс* поі Іоззе ехіапсіо сіоіогіе іп шесісіпа.

*) Ібсі., 45.
 І Пї(, стар. 44-45
 Італьянскі тэкст: Nel 1509 citta la yietta, сопзещенга сіена I era orgШа
 contro la Republica a Cambrai. ІО Ziicicio e п e iac, aero («He Le caiesiro iipo aii
 aішо 1517

*) («e to (la chi ura dello simNiol azerizcono per yerfa liiш kii ziogicii cieio ziicicio;
 rap- іа) Іашсе ісІсІпТроі ез50гІ аБЫапо прозе, ішо ізоіаігменіе псі ЮЮ шзераменіи
 ^аЕ сХЗі га"пазгего і, іаітенте: іпГаШ іп ош.по «іе,гі апп. сопргегі «і еі реносіо

Ф сьіцзііга зі Ііапо Іа інее.

колькі офіцыяльныя заняткі ў ім не адбываліся на працягу часу з 1509 да 1517 году.

Падкрэслываем, што гэта толькі нашы прылучэнні, але прылушчэнні, якія маюць некаторую верагоднасць на падставе вышэй-памянёных вестак з гісторыі Падуанскага Універсітэту. Бясспрэчным застаецца толькі адзін факт—факт атрымання слаўтуным беларусам навуковае ступені доктара мэдыцыны ў Падуанскім Універсітэце.

Ступень доктара была вышэйшая ад усіх акадэмічных ступеняў. Папярэднімі былі ступені бакаляўры і ліцэнцыята. Нельга з пэўнасьцю зазначаць эпоху, калі вынікнуў гэты звычай доктарату. Вучоныя, па словах ('оррї, зрабілі многа досьледаў у гэтым кірунку, але ня здолелі давесці пахаджэнне гэтае ступені і час яе першага дапасавання¹)-

Дактары падзяляліся на розныя спецыяльнасьці. Мікола Боэры, ідучы сьледам за агульным паглядам, на першым месцы ставіць тэолёгаў, на другім—праўнікаў, на трэцім—мэдыкаў і на чацьвёртым—філёзофаў і профэсароў мастацтва²).

Кандыдат на доктарскую ступень павінен быў здавальняць пэўным патрабаваньням. Ён павінен быў мець век ня менш 17-ці год, быць лепшым па сваёй абычайнасці, вытрымаць экзамен і атрымаць надворныя знакі ступені (іе і павяне <I;1 ^гаіі), мець шэсьць дактароў на экзамене, якія пасьведчылі-б законнае пахаджэнне і тоесамасьць асобы.

Кандыдат, які хацеў трымаць экзамен на навуковую ступень, павінен быў давесці, што ён быў слухачом універсітэту ў працягу ліку гадоў, які азначаўся ў мясцовых статутах. У Падуі, напрыклад, кандыдат, каб атрымаць доктарскую ступень цывілістак, павінен быў займацца вывучэннем рымскага права ў працягу шасці год. Тры альбо чатыры гады заняткаў правам кананічным лічыліся за два альбо тры гады заняткаў правам рымскім.

Цэрэмонія ўзвяждзеньня ў ступень доктара была вельмі ўрачыстая. У прызначаны дзень кандыдат накіроўваўся ў вялікую царкву гораду, куды прыносіліся ўсе выбарчыя знакі, і дзе чакалі яго біскуп, рэктар, дактары і прадстаўнікі гарадскога самакіраўніцтва. Выпыты адбываліся публічна ў урачыстай абстаноўцы. Доктарская ступень давала шмат пераваг. Доктары насілі асобную тогу, аздобленую золатам, мелі права быць прысутнымі на сходах ураду і прымаць удзел у кіраванні. Апроч таго, яны не маглі быць пасаджаны ў астрог за грамадзянскія даўгі, падлягалі асобнаму суду і г. д.

Доктарская ступень, такім чынам, дасталася Скарыце з значным напружаннем сіл і давала яму вялікія перавагі. Гэтым, можа, тлумачыцца той факт, што беларускі дзеяч, кажучы аб сабе, амаль што кожны раз дадае і сваю навуковую годнасць: „Францішек Скорна в лекарскнх наукахтэ докторт.”—так звычайна азначае сваю асобу наш дзеяч. У гэтым значэнні ім як-бы выўляецца запраўднае ўсьведамленне свае вартасці.

Пэрыод з 1512 па 1517 год зьяўляецца надзвычайна цёмным у жыцці Францішка Скарынкі. Мы ня ведаем, дзе ён жыў і што рабіў у гэты час.

У 1517 годзе Францішак Скарына пачынае сваю друкарскую дзейнасць ў Празе Чэскай. Некаторыя дасьледчыкі (Штрыгэр, Шлецэр, Грэх, мігр. Аўген) выказвалі думку, што пад Прагай тут трэба разу-

¹) Оп. сіб., 188.
²) Ыбг., 197.

У чацьвёртым докумэнце ад 26 мая таго-ж году кароль Альбрэхт ужо выступае ня ў ролі абаронцы (Акарыны, а ў ролі яго абвінавайцы; у гэтым докумэнце, адрасаваным да ваяводы Гаштольда, змянячаецца скарга на (Акарыну за тое, што ён таемна ўвёў з сабой з Кёнігсбэргу аднаго яўрэя, які быў пры двары доктарам і адначасна друкаром, і што гэтым Скарына зрабіў вялікую шкоду каралю. Надзвычайна цікава, што ў гэтым докумэнце значна змяняюцца адносіны Альбрэхта да беларускага дзеяча. У першых трох докумэнтах да Скарыны дапа-соўваюцца самыя пахвальныя эпітэты; ён адзначаецца, як выдатны, вельмі вучоны доктар прыгожых мастацтваў і мэдыцыны: „No* ецхе.цішн еі тп I Іі. і пу'іа'с' епкШПоны Уітні, Ртпгі.чешп Всогінат ііе Роіоі/.ко, Лгсішіі Ю-папі пі ал(ііе тейісінае Ііосіогеп іп нпкШОпш еі .челіопіт но.чпгопші Гі-(іеііші іштегнш асізеіуізіхе еі ^П8<-г-рі»зе“ (Выдатнага і многавучонага мужа, Францішка Скарыну з Полацка, доктара прыгожых мастацтваў і мэ-дыцыны, мы прынялі ў лік нашых падданных і верных нашых слуг!). Наадварот, у чацьвёртым докумэнце, які змяшчае ў сабе скаргу на бе-ларускага дзеяча, ён празываецца проста: „ііосіог аліг'ііі.ч Кгапеі.челіз бсогіпа"—тут ужо замест ўсхвалення заўважаецца водцень пагарды і зьнявагі; Скарына пераварачаецца з выдатнага вучонага Скарыны ў „нейкага" доктара.

Прыведзеныя Мілавідавым дакумэнты надзвычайна характэрны. Яны праліваюць сьвятло на самы цёмны пэрыод у жыцьці Скарыны, сьведчаць аб яго зносінах з Заходняй Эўропай, аб протэктарстве яму з боку прускага караля і інш. Асабліва цікавым зьяўляецца факт патаем-нага ўводу Скарынай друкара з Кёнігсбэргу; вынікае пытаньне, чаму нашаму дзеячу патрэбны быў гэты друкар. Можна прыпусьціць, што Скарына прадоўжаў альбо меў замер прадоўжыць сваю выдавецкую чыннасьць і пасля 1525 году, г. ё. пасля выданьня ім увільні „Апос-тала".

Год выхаду ў сьвет „Малое Падарожнае Кніжыцы" дакладна не ўстаноўлены. У вядомых нам паасобніках гэтага выданьня не хапае апошнія часткі пасхаліі, у канцы якой. бяспрэчна, азначаны быў час выданьня. Уладзімераў прыпушчае, што ўсё-ж ткі „Апостал" 1525 году зьявіўся раней за „Падарожную Кніжыцу", пастолькі ён уяўляў сабой пра-цяг папярэдніяе працы Скарыны па перакладзе бібліі, а „Падарожная Кніжыца" цалком была новай працай -).

Прымаючы пад увагу, што ў 1530 годзе як сьведчаць докумэн-ты, апублікаваныя Мілавідавым, Скарыне быў патрэбэн друкар, можна дапусьціць асыярожную дагадку, што гэтая патрэба выклікалася, ма-гчыма, патрэбай надрукаваць „Малую Падарожную Кніжыцу". Такім чынам, можна больш пэўна ўстанавіць дату выхаду ў сьвет гэтага выданьня.

Дакумэнты, апублікаваныя Мілавідавым, зьяўляюцца адзінай кр'ў' ніцай нашых скудных вестак аб жыцьці Францішка Скарыны. ў другой чвэрці XVI стагоддзя. Больш грунтоўных і паважных біографічнЫ* .фактаў з гэтае пары ў нас няма. Нельга нават з дакладнасьцю ўст' навіць дату сьмерці беларускага дзеяча. Можна толькі да пэўнай сту пені правільна сказаць, што ў 1535 годзе ён быў яшчэ жывы і зні' ходзіўся ў Вільні: прынамсі ў сувязі з справамі яго брата, якія разьбі* раліся ў Полацку, успамінаецца і доктар Францішак Скарына, але **Ы ня маем ніякіх вестак аб сьмерці яго ў гэты час.

О Ы Юеш, стэр. 221.

*) Ор. сі!., 173.

Прыступаючы зараз да агляду літаратурнае дзейнасці Францішка Скарынкі, трэба, папершае, заўважыць, што адносна гэтага з часу выхату працы Уладзімерава не зьявілася аніякіх новых^ матар'ялаў і досьледаў; у гэтых адносінах нават біяграфія пісьменьніка знаходзіцца ў лепшым становішчы: пры ўсёй беднасці крыніц мы ўсе-ж ткі маем у гэтай галіне некаторыя новыя матар'ялы, апублікаваныя Шляпкіным, Мілавідавым і інш. Адносна-ж літаратурнае дзейнасці Скарыны, з прычыны адсутнасці новых крыніц, застаюцца ў сіле тая палажэнні, якія выставіў Уладзімераў.

Ня маючы магчымасці зрабіць самастойныя адшуканыя новага фактычнага матар'ялу адносна літаратурнае дзейнасці (Скарыны *), і ня лічачы патрэбным падрабязна пераказаць досьледы Уладзімерава, мы абмяжземся тым толькі, што спачатку каротка прыпомним галоўныя вывады, да якіх прышоў у гэтым пытанні Уладзімераў, і потым спрабуем пад гэтыя вывады падвесці цвёрдыя соцыялёгічны і гісторыка-культурныя базіс, якога няма ў зазначанага дасьледчыка.

Сваю літаратурную дзейнасць Францішак Скарына распачаў у Празе Чэскай. Гэта было найбольш падоходнае месца для яго дзейнасці. У родным Полацку зусім ня было тады спагадных для друкарскай працы ўмоў; у Кракаве друкаваньне царкоўна-славянскіх кніжок, з рэлігійных прычын, спынілася ў 1491 годзе, не паспеўшы там закрасаваць і даць значныя вынікі. Прага Чэская давала тым больш спагадныя ўмовы для друкарскай дзейнасці, што тут моцна адчувалася сувязь з друкарамі нямецкіх гарадоў, асабліва Нюрэнбэргу і Аугсбургу і з друкарамі Італіі, асабліва Вэнэцыі.

У Празе Чэскай Скарына развінуў энэргічную і напружаную дзейнасць. Гэтая дзейнасць ахапляе сабой пэрыод часу калядам гадоў:

г. * 15^ годзе Скарына выдае кніжкі: Псалтыр, Іова, Прыповесці, Кляху ^ 18 годзе Эклезіяст, Песьня песень, Прамудрасць Саламона, Матэў, Сусанна, Іаанна, Іерэмія, Ісуса Хрыста, Іудыта, Судзьдзяў, пяць кніжак Майсея, Руфь, Эстэр, Плач Ераміі, Пераока Давіда.

ТМ ДК? Чынам? У 1517 г. одзе здадзена чатыры кніжкі ў 222 ар-кушы, а 6 годзе востем кніжок у 348 аркушоў; у 1519—дзесяць кніжок у 524 аркушы. Гэта значыць у першы год выдавалася ім каля 40 аркушоў у месяц, у другі год каля 30 і ў трэці—каля 43 2).

Удзел самога Скарыны ў выдавецкай справезначаецца ім розна. Мы знаходзім у вадных мясцох выразы: кніга выдана, „повелѣ-ше мѣ Скарынкѣ“, а ў другіх—„працѣк) и выкладомтѣ“ Скарыны. Адносна кніжкі Эстэр наш дзеяч кажа ў яе пасляслоўі „выложена працею и вытеснена повелінемъ СкорнныГ; у пасляслоўях да сваіх першых трох выданняў, гэта ёсьць,—да кніжкі Іова, і Прыло-весьній Саламона, Скарына кажа: „Казал* есмн тлену™“. І з гэтых вы-разы, пэўна, сьведчаць аб тым, што сам Скарына ня быў дру р) < ка ом 3.

ИГ! тшыи КІАКД. Карскі ў вусна! гутарцы зна* ў. „Лі Товіт, які, з значна!! ступенню вемго™-сиских эмѣх дѣша тоны матар ял-пераклад „у* х умоу не* маглі ска прыгоднасці, можна пріписваць (.карыне, але мы з оо ектыўны, у

Растаць гэты цікавы матар-ял.

66. * Владимиров, ор. сі*, стэр. лет. 1921 году ў Празе, паведаміў нас, што ў архівах Праскага Акад. Карскі будз К ФоаішаУ наводзіў старанныя спраўкі аб друкарні Скарыны маге тРатУ ако ад ігістраны Скарынавых выданняў там ня знойдзена. Факт няжкіх сьлядоў яе Р Ф Карскіны і яго выданняў не рэгістраваліся офі-Цыяляны [м] загадчык]: Влада б ягьбоожныя прыпушчаным, што выдання Скарыны, як права^ . Дягчыма Лабудавац таганасным цэнтры каталіцтва, нелегальна, патаемным шляха Г-ГЖИ]» далган» -к™* «» Карскаму — шчырую падзяку.

ён толькі даваў загады, кіраваў друкарскай працай. Відаць, у Празе ён пераважна аддаваўся літаратурнай дзейнасці: займаўся перакладамі, укладаннем прадмоў і Інід: відаць, ён цалком падрыхтоўваў рукапісны тэкст, з якога друкавалі; прынамсі ў друкаваных прадмовах заўжды захоўваюцца выразы яго рукапіснага тэксту (напісаны, напісал); магчыма прыпусьціць, што корэктур рабіў сам выдавец.

Надзвычайна важным зьяўляецца пытаньне аб крыніцах, якія пакладзены былі (Акарынай у васнову яго выданьняў).

„Псалтыр” 1517 году, першая кніжка, якая была выдадзена ў Празе, складаецца з трох частак: „пред-ьсловія вь псалтрь”, тэкста псалмоў, якіх зьмешчана тут 151 (150 асноўных і адзін дадатковы) і Ю абраных песень. У васнову прадмовы да псалтыру пакладзена пакарачоная „бесьда Васнлія Велнкаго на первую часть перваго псалма”, але гэтая „бесьда” значна пераапрацавана: з яе ўзяты агульныя думкі і некаторыя выразы, але запазычаны матар’ял дададзены і самастойным. У гэтых уласных дадатках мы, папершае, знаходзім паказаньні на тое, якое назначэньне даваў Скарына псалтыру; „детемт. малымі початок всякое доброе науки”—гэтак выдаўца азначае карысьць псалтыру. Апроч таго, Скарына знаёміць нас і з спосабам свайго выданьня. Ён заўважае: „положнл-ь есмн на боцехь некоторым слова для людей простых руским языком што которое слово знаменуеть”.

Разглядаючы псалтыр, як падручнік славянскае граматы і друкуючы яго ў славянскай мове, адначасна наш дзеяч, гэтакім чынам, не забываецца на мэты перакладчыка: ён хоча наблізіць псалтыр, як і наагул усю біблію, да разуменьня простага люду. Побач з тлумачэньнямі незразумелых славянскіх слоў „на боцех-ь” Скарына ўнёс у свой „Псалтыр” і некаторы навукова-тлумачальны апарат. Паводле ўзору лацінскіх зборнікаў, гэтак званых Сопсопапіае ^асгогппі >ттііогпш, ён дае ў сваім „Псалтыру” паказаньні на роўналежныя месцы ў іншых кніжках бібліі, зазначаючы „на стороннцахтэ веём псал’тыры глава» з розных кннгъ. А то для таго абы знакомнто было нже вее нные светые пнсма згожаються са» псалтырею н одно на другое светчить”. Да гэтых указаньяў на роўналежныя месцы Скарына дадае яшчэ і падзел псалмоў на „стнхн”, які вызначаецца вялікімі пунктамі і адступленьнямі ад заключных слоў кожнага папярэдняга „стнха”.

Ня цяжка заўважыць, што для свайго выданьня псалтыру Францішак Скарына карыстаў з славянскіх і чужаземных крыніц. Царкоўна-славянскія крыніцы пакладзены ім у васнову самага тэксту, гэта—так званыя рускія сыпісы XV і XVI сталецьяў. Іншыя крыніцы псалтыру „выныхъ языцехъ” скарыстаны часткай у вадносінах тэксту, часткай у вадносінах дадаткаў да яго. Так, хаця-ж пануе царкоўна-славянская стыхія, на тэсьце праскага „Псалтыру” 1517 году ў некаторых мясцох адбіваюцца асаблівасьці чэскага тэксту; падзел псалмоў на „стнхн”, падобны таму, які зрабіў Скарына, мы сустракаем у Цэ* тыньскім выданьні „Псалтыру” 1495 году, у вэнэцыйскіх выданьнях Божыдара Вуковіча і ў некаторых іншых.

Большую самастойнасьць у вадносінах да перакладу ўяўляе сабой „Бівлія руска выложена докторомт» Францнскомь Скорнною нзславнаго града Полоцька богу ко чтн н людемь посполнтымт» к доброму наученню”. У той час, як у „Псалтыру” 1517 году царкоўна-славянскі тэкст захаваны без парушэньня і толькі на палёх дадзены тлумачэньні мала зразумелых слоў, іншыя кнігі старога закону Скарына „вылажыл на рускі язык”, інакш кажучы—пераклаў на тагочасную беларускую мову¹⁾—

¹⁾ Янчук. Ор. сії., стар. Ю.

Для свайго выдання ў адносінах самага біблейнага тэксту Францішак Скарына скарыстаў дзве галоўныя крыніцы: чэскую „Біблію” 1506 году і царкоўна-славянскія тэксты некаторых кніжок старога закону. Аб беспасрэдных адносінах усяго перакладу Скарыны да чэскае „Бібліі” 1506 году сьведчыць, пацёртае, падабенства некаторых вонкавых асаблівасцяў (сопііііасіі, сопсоіііііі) і асобныя надпісы, якія падыляюць кніжкі „Песьня песень”, і „Плач Ераміі”. Але галоўным довадам, на падставе якога Уладзімераў збліжае пераклад Скарыны з чэскай „Бібліяй” 1506, году ёсьць асаблівасьці мовы: з чэскага тэксту Скарына запазычае ня толькі паасобныя словы, асабліва сходныя ў корані і значэньні з беларускімі, але і цэлыя звароты мовы.

Што датычыць другога крыніцы, з якое скарыстаў Скарына,— царкоўнаславянскіх тэкстаў—то Уладзімераў устанаўляе, што ў перакладчыка знаходзіліся ўсе царкоўна-славянскія кніжкі святаго пісьма, апроч чатырох: „Прамудрасьць Саламона*”, „Юдыта”, „Эстэр” і „Песьня песень”*. Царкоўна-славянскія тэксты некаторых кніжок старога закону і Парамі, напрыклад—у выданьнях Фіюля, Скарына выкарыстоўваў, папёўшае, як слоўнікавы матар’ял; з гэтых тэкстаў наш дзеяч асабліва браў спэцыяльныя тэрміны, як, напрыклад, звароты ў малітвах і розныя царкоўна-славянскія назовы. Але часам Скарына выпісваў з царкоўнаславянскіх тэкстаў і цэлыя разьдзелы, уносячы ў іх толькі неасобныя беларускія словы, як напрыклад: першыя ў разьдзелу кніжкі „Быт’я”*, XXII разьдзел другога кнігі „Царстваў” (песьня Давыда) і інш.

З прычыны скарыстанья дзвюх (ніц чэска і царкоўна-славянскае) пераклад Скарыны „Гц/ГсыГ сукаты” хара? тар: у ш ,яма адзінства і зграбнасьці сыстэмы “,рот даго другім недахватам яго зьяўляецца брак крытычнага падыходу ш/КРЫНІЦ БІБЛІІ Францішак Скарына х толькі перакладчы Генуногіць у якае асаблівасці? М’я Ш Са*аст’ой” V’¹⁰ лася асабліва у яго „прадмовах”. Я Гья прад о няцчкі т’я а’оць Досыць рознастайны характар. У іх указных жываю а апіт’я ІІЦ а с’²оа’ы Царкоўных казаньняў: у васнову кладзецца тэкст апіт’я ІІЦ а с’²оа’ы Царкоўных казаньняў: у васнову кладзецца сэнсу гэтага л’^ао звангелья і далейшая развага ёсьць раскрыцьцё тэксту; тэкспл так’ пераважна моральна-навучальны характар маюць прадмовы да першых трох выданьяў Скарыны (Псалтыр, кніга іова, Прыповесьці Саламонавы).

У іншых мясцох даецца экзэгетычны матар’ял: падрэбязна зазначаецца „духоўны” сэнс кніжкі (прадмова да „Песьні песень* і да кнігі Ісуса Навіна); побач з гэтым асноўным моральна-навучальным і тлумачальным зместам у „прадмовах* Скарыны часам даюцца спраўкі гістарычныя, географічныя і інш. Напрыклад, у прадмове да кніжкі Ісуса сына Сірахава гаворыцца аб цару Птолёмэі і закліканых ім тлумачох, у прадмове да „Юдыты* апавядаецца аб царствах Асірскім, кецкім і Паданскім і гаворыцца, як Навіна „оучыніль нз-ь землі Ханаані землю Іудею*”. Скарына дае кароткае географічнае апісаньне зямлі абяцанай; у прадмове да кніжкі „Второзаконне” змяшчаюцца разважаньні Скатны аб розных формах праў і законаў, Галоўнымі падсобнікамі для ўкладаньня гэтых прадмоў служылі Акарыне тлумачэньні Пароніма і комэнтары Міколы Лірана, але побач з запазычанымі элемэнтамі мы знаходзім тут і самастойныя: „Прадмовы” Скарыны носяць на сябе яскравы адбитак іх аўтара, яны падбольш поўна, як мы ўбачым ніжэй, адбіваюць моральную постаць славутага дзеяча.

Апроч прадмоў, у выданнях Скарынкі ёсць яшчэ іншыя дадаткі, цікавыя ня столькі сваім зместам, колькі формай. У некаторых з іх мы маем спробы сылябічных вершаў, якія з боку формы нагадваюць сабой псалмы і канты, асабліва пашыраныя на Беларусі і на Украіне ў XVII стагоддзі.

Так, напрыклад, Скарына дае вершаваны пераклад дзесяці наказаў Майсея:

Веруй в бога еднного
А не берн надармо нменн его
Ломіш днн светые святнтн
Отца п матку чтнтн
Не забнвай нн еднна
П не делай гръху блудна
Не вкрадн что дружного
А не давай свядецтва лжнва
Не пожедай жены ближнего
Нн нмення нлн речн ёю.

У кнізе Эстэр агульная моральна-навукальная думка, якая вынікае з гісторыі Эстэры і Мардахея з Аманам, выяўлена ў форме вершу.

Не копам пода. другому свонмт> іамы
Са(м) в'валншыя в' ню
Не стае Амане Мар'дохею шнбеннне
Са(м) гювнс'неш на ней.

Далей у кнізе Іова мы маем гэтакі дадатак:

Богу Вт> Тронцн еднному ко чтн н ко славе
Матерн его Преч(нс)тон Марнн к похвале:
Веем небесным снламя н с(вя)тым его к веселню
Людем посполнтым к доброму науценню.

З невядомых нам прычын у 1519 годзе дзейнасьць Скарыны ў Празе Чэскай спынілася, і мы нічога ня ведаем аб працягу яе да 1525 году, калі знаходзім яго ў Вільні, дзе ён выдае „Апостал*“. Выданьне віленскага „Апостала“ ўяўляе сабой працяг папярэдняе дзейнасьці Скарыны ў Празе.

У сваёй агульнай прадмове да „Бібліі“ Францішак Скарына вызначае такі парадак кніжок „Апостала“: Пасланьні Паўлы, Дзеянньні Апосталаў, Саборныя пасланьні, і ўрэшце Апокаліпсіс. Гэтакі парадак, відаць, быў назначаны пад уплывам Пароніма (ex сркіюіа ай РаііПппт). У сваім выданьні Скарына, прыняўшы за ўзор царкоўна-славянскія тэксты, змяшчае кніжкі ў іншым парадку: на першым месцы ён друкуе Дзеянньні, потым Саборныя пасланьні і ўрэшце ўжо Пасланьні апостала Паўлы.

„Апостал“ Скарыны 1525 году—першае друкаванае выданьне царкоўна-славянскага апосталу. Другое месца займае маскоўскае выданьне 1564 году, якое потым амаль без усялякіх зьмен перавыдадзена ў Львове ў 1574 годзе, і ў Вільні каля 1576 году.

Васкрасенскі ў сваёй працы „Древний славянскій перевод апостала“ (1879) устанаўляе чатыры асноўныя рэдакцыі славянскага апостала: першая—Талковы апостал 1220 году, другая—Талстоўскі апостал XIV стагоддзя, трэцяя— Чудаўскі (св. Аляксея) і, урэшце, чацьвёртая—Поўны сьпіс „Бібліі“ 1499 году.

Тэкст Скарыны ня мае нічога супольнага з другой рэдакцыяй! найбольш блізкі ён да тэксту 1499 году, хаця-ж побач сустракаем МЫ

І ўплывы іншых рэдакцый. З боку характару сваіх крыніц „Апостал” 1525 году вельмі падобны да праскага „Псалтыру” 1517 году—у васнову абодвух выданняў пакладзены царкоўнаславянскія тэксты, паводле сьпісаў XV і XVI стагодзьдзяў.

Як і ў папярэдніх сваіх выданнях, Скарына і паасобным часткам „Апостала” прадпасылае свае прадмовы, якія ён празывае „сказаньям”. Гэтыя прадмовы, мабыць, укладзены на грунце царкоўнаславянскага тэксту і потым дапоўнены паводле розных лацінскіх коментарыяў.

Сам Скарына сваё выданьне празывае „выкладам”; ён, такім чынам, блізка далучае „Апостал” 1525 году да „кннгг бібліі — выложенихъ”. Пераклад гэты вызначаецца тымі-ж мэтадамі, што і папярэднія выданьні: заўважваецца адсутнасьць сыстэмы і крытыкі тэксту; выразна выяўлена імкненьне даць незразумелыя словы пабеларуску. У той час як царкоўнаславянскія тэксты апосталу, пачынаючы з самых старадаўніх і канчаючы пазьнейшымі, захоўваюць шмат грэцкіх слоў, у выданьні Скарыны ўсе яны перакладзены, прычым замены, якія зрабіў Скарына, вельмі часта супадаюць з чэскай „Бібліяй” 1506 году без усялякіх адносін да Вульгаты.

У Вільні ў час, блізкі да часу выданьня „Апостала”, Францішак Скарына выдаў яшчэ „Малую Падарожную Кніжыцу”, якая складаецца з пяці частак: „Псалтыр зуполная, Часословець, Акафісты і Каноны Шестодневец краткій, Светыцн праткне и Поскалія на многа лѣта”.

Выданьне Скарыны належыць да тыпу так званых псалтыра^а з пасьледаваньнем; падобныя псалтыры былі надзвычайна пашыраны ў XV і XVI стагодзьдзяў і вельмі часта ўяўлялі сабой збор самых рознастанных матар’ялаў, пачынаючы ад царкоўнага набажэнства і капіюючы рознымі забаонамі, гаспадарчымі і мэдычнымі нататкамі.

Да Скарыны псалтыр з пасьледаваньнем выдаваўся тры разы першае выданьне было зроблена ў Кракаве (1491), другое ў Цэтыні (1490) трэцяе вэнэцынскае-Божыдара Вуковіча М520?

Псалтыр, які ўваходзіць у склад „Малое Падарожнае Кніжыцы”

надзвычайна блізка да праскага выданьня 1517 году; тут няма тлумаччынкі на палеж (”Рлавы на боце”), але затое некаторыя тлумаччынкі і самы тэксты і, апроч таго, дадзены новыя замены праскага выданьня, за выключэньнем адзначанай розьніцы, захаваны прадмова, дзесяць абраных песень і тэкст з падзелам на кафізмы і славы без указаньня зместу псалмоў.

Іншыя часткі „Малое Падарожнае Кніжыцы” маюць самыя блізкія адносіны да адпаведных царкоўна-славянскіх тэкстаў у псалтырох з пасьледаваньнем.

Гэткім чынам, дзейнасьць Скарыны, якая падзяляецца на двва рынды-траскі і віленскі, з боку свайго агульнага характару ад чаецца органичным адзінствам: у васнове яе ляжаць даць і мэтоды. Калі ахапіць дзейнасьць Францішка Спар? Рвба сказаць, што яна мае вялізарнае культу рацыянальнае на «а яким стаяла Беларусь у XVI стагодзьці: хронолёпчна Рыны займае трэцяе месца (першая нямецкая друкаваная лася ў 1445 годзе чэская—у 1488, наша беларуская—у 1517-1519 юдзе).

Ня толь тэсама дзейнасьць Скарыны ўяўляе сабой вялікую цікавасьць асьветлена яго праца Крыніцу гэтага сьветапагляду трэба шукаць, зразумела, ў Ттычна-соцыяльных умовах яго часу. У XVI стагодзьці

*)скі. Кароткі нарыс гісторыі Беларусі. Вільня. 1921 г., стар. 64.

на Беларусі перакрыжоўваліся дзве гаспадарчыя сыстэмы—з аднаго боку, яшчэ была моцнай натуральная гаспадарка, з другога боку, нараджаліся ўжо навочныя формы гандлёвага капіталу. Панаванне гэтых дзвёх формаў азначыла сабой некаторую падвойнасць сьветапагляду беларускага дзеяча.

На падставе натуральнае гаспадаркі з яе бездапаможнасцю перад стыхійнымі сіламі і зьявамі прыроды, як ведама, вынікла сярэднявечная рэлігіянасць з яе схолястыкай, аскетызмам, готыкай і іншымі зьявамі такога самага парадку.

Францішак Скарына—сын свайго часу. Уся яго дзейнасць мае пэўную рэлігійную падставу. У сваіх прадмовах ён выяўляе схолястычныя пагляды сярэднявечча. Біблія—для яго крыніца ўсялякае мудрасьці, крыніца ўсіх навук. Усе схолястычныя „зеріепі агіез libeгаlez“, на думку Скарыцы!, маюць свой пачатак у бібліі. Першая з гэтых навук „грамадка нли по руску говорячн грамота“; псалтыр найлепшы сродак дзеля вывучэння гэтае навукі. Другая навука „лоіка“, „она же учить з доводом разознатн праеду огь кривды“. Дзеля навучання гэтай навуцы, раіць Скарына, „чтн кнгу Мова нли послання Апостола Паела“. Асабліва зьяўляецца карысным дзеля гэтага кніга Іова і яе „всыкому человеку потребно честн, понеже есть зеркало жнтня нашего, лекарство душевное, погьха всьмь смутнымі, паболей тымі., они же суть ві, бьдах н вь немощех положены. Протожь я, Францишекъ Скорнннн сынъ з Полоцка, вь лекарскнх наукахъ докторъ, знаючн сее, нже есть найвышшая мудрость, размышленне смертн, н познание саімого себе, н вьспомннанне на пріндуііце речн, казаль гемы тнснутї кнгу сніо“.—„Ашежелн помыслншн уметн риторнк, еже есть красномовность, чтн,—прадоўжае Скарына,—кннгн Соломоновы. А то суткї трн наукн словесныє“ (г. зн. граматыка, лёгіка, рыторыка). Усе іншыя! схолястычныя навукі—музыка, арытмэтыка, геомэтрыя і астрономія,—гэтак сама, на думку Скарынк, маюць сваю падставу ў бібліі. Дзеля навучання „музыкн, то есть певннцы“, карысна ўся біблія: „премножество стнховъ і п-бсней святых по всМ князі; сей знайдешн“, але асабліва дзеля гэтае мэты падыходзіць псалтыр і песня песьень. Надзвычайна карысным, з нашага пункту гледжання, зьяўляюцца далей разважаныя Скарынк аб біблейных падставах дзеля арытмэтыкі, геомэтрыі і астрономіі: „Любо лн тн есть умьтн арытметнку, еже во крапФ а неомыльне лнчть вучнтъ, четвертые кннгн Монсеевы часто чтн“ (У гэтых кнігах зьмешчаны лік кален ізраільскіх). „Пань лн же нмашн предь очна науку геометрню, еже по рускн сказуеть землем'Бреннв^чтн кннгн Исуса Навнна“. (Там гаворыцца аб падзеле абяцанай зямлі паміж ізраільскімі каленамі).—„Есть лн астрономнн нли зв'здочетн, найдешь на пчатку кннгн сее (бібліі) о сотвореннл солнца н месяца Я? зв'зд; найдешь во Исусе Наувнне, яко стояло солнце на еднном місті зкцї; лый день. Знайдешь во кнгах царств, нже солнце поступило нс-колнко ступнев. Знайдешь во святю Евангелнн о новосотворенон звзбд'Ь часу нароження Нашего Спаснтеля Исуса Хрнста“.

Дадзеныя вытрымкі з „прадмовы“ Скарынк, прыведзеныя наў ■ Насыцю проф. Янчуком у яго курсе ■, яскрава выяўляюць тыпова сiO^л лясцычныя асновы сьветапагляду беларускага дзеяча. Але на гэты» ч сярэднявечных падвалах былі і некаторыя новыя насласяні.

Францішак Скарына і яго дзейнасць уяўляюць сабой „органічнм лродукт гарадзкае культуры, якая разв'інулася ў нас на аснове гандлі* вага капіталу. З гэтым эканамічным фактарам Скарына моцна зьяв ^

*) Оп. сi»,., стр. П.

заны. Паходзіць ён, як мы бачылі вышэй, з гандлярскага стану; акарыны вялі нават замежны гандаль з Рыгай і іншымі гарадамі. Самая літаратурная дзейнасць нашага дзеяча шчыльна злучана з гандлёвым капіталам. У „Псалтыру“ 1517 году мы знаходзім прыпіску „а то ся стало накладом-ь Богдана Онькова сына, радцы мѣста Влненского“. У канцы „Апостала“ зазначаецца, што Скарына завёў у Вільні друкарню „ві. дому почтнвого мужа Якуба Бабнча, найстаршого бурмістра славного н великого мѣста Влненского“. І Богдан Онькаў, і Якуб Бабіч, гэтыя прадстаўнікі віленскага гарадскога самакіраўніцтва, былі бясспрэчна цэнзавымі элементамі *).

Выдаючы свае кніжкі на сродкі гэтых прадстаўнікоў гандлёвае буржуазіі, Скарына і самы характар сваіх выданняў прыстасоўвае да патрэб капіталу. Біблію ён выдае паасобнымі маленькімі кніжкамі ў добрых вокладках; партатыўнасць выданняў адпавядала вандроўнай форме жыцця гандляроў; зграбнасць і значны кошт іх паказвае, што яны, відаць, былі разлічаны на збыт сярод заможных прадстаўнікоў гарадскога жыхарства. Клясава-соцыяльная падстава літаратурнае дзейнасці Францішка акарыны асабліва выяўляецца у выданні ім „Малое Падарожнае Кніжыцы“; гэтая „кніжыца“, якая змяшчае ў сабе царкоўныя набажэнствы і ўяўляе найбольш партатыўнае выданне з усіх выданняў Скарыны, бязумоўна, мела на ўвазе інтарэсы гандлябоў купец, які ў часе вандравання дзеля гандлярскіх спраў ня заўжды меў магчымасць хадзіць у царкву, мог памаліцца, паводле тэтае „кніжыцы“*, ва ўсялякіх абставінах.

Зьвязаны так моцна з гандлёвым капіталам, уяўляючы сабой оо-
г.....дзе ^{паГ Н}вьяўляе ^{ПРОДАКТ} гарадзкое „Уйгуры, Скарына ў сваёй асобе і сьвета-
нуў на пад ^{некат}Рыя Рысы таго ідэйнага кірунку, які вынік-
гуманістага ^{СТЯВе} адЗНЗЧанага ^{Ь.яльн}а-эканомічнага фактару,-рысы

за Гэты ^{ноы} куды ^{УР}ны рух, —сведчыць проф. Пічэта,—пачаўся перш
оэ^пм ^зка_беларускіх ^{гарадок} куды пачалі пранікаць новыя
шпцп па; ^то_ья ідэй, ^{якія} аднак> ня пусьцілі глыбокіх карэньняў у вся-
г ^зья ^{кога} грамадзянства. Барацьба паміж гарадзкім станам
ляуласьнікамі за эканомічны перавагі хутка паставіла мяшчанства
у варожыя адносіны да шляхты і да каталіцызму і протэстантызму,
па ^{колькі} апошнія^ станавіліся рэлігіяй варожага да мяшчан стану. Ба-
рацьба з шляхтай і нападкі каталікоў на праваслаўных прыдалі гарадз-
кому гуманістычнаму руху нацыянальна-рэлігійны хаPaI^5P'. ППТ
атрымала сваё выяўленьне ў зьвязку з царкоўнай вуніяй 1596і году...
гарадзкі гуманітарны рух меў замкнуты характар. Вёска зас ^{тавалася}
па-за сфэрай гарадзкой культуры" 3).

Характаразуючы далей дзейнасць Скарыны, профэсар Пічэта пра-
звае яго гуманістам, але, на вялікі жаль, ня прыведзена ніводнага
довг ^{СЫЦШУ} пацьвярджэньне гэтага палажэньня. Мы спрабуем у гэтую
схэму падручніка: „Скарына—гуманісты“ ўкласьці больш
кратны змест.

Нам злясняю што галоўнымі адзнакамі рэнэсансу, які нарадзіў
сабой П^анб^а. ^зьяўляюцца? індывідуалізм, натуралізм і нацыяналізм.

Разам ^з паданьнем беларускім ^{гар}ом ^яйд ^{рск} права,—сведчыць проф. Пі-
чэта ^{ся} ўлада апынулася ў руках буржуазіі, ^эзьвене ¹⁹²⁴ г. стар. Ц (6).
Рост ^У гаравае гаспадаркі. (Гісторыя Беларусі. Масква

*) Пйё., егер. 126.

Буркгардт у сваёй вядомай працы „Культура адраджэньня Італіі“ правільна кажа, што рэнэсанс гэта ёсьць адкрыцьцё чалавека. Аб чалавеку спынілі ўжо судзіць толькі на падставе яго адносінаў да царквы; альбо да гэі ці іншай корпарацыі; асоба чалавека сама-па-сабе робіцца прадметам напружанае ўвагі і цікавасьці. Адсюль вынікае той; факт, што ўсе дзеячы рэнэсансу, пачынаючы з Пэтраркі і канчаючы і Торкватэ Ассо, любяць надзвычайна аналізаваць перажываньні душы чалавека і ў першую чаргу сваёй уласнай душы.

Індывідуалізм Францішка Скарыны, зразумела, ня мог так яскрава і моцна выявіцца, як ён выявіўся, напрыклад, у Пэтраркі, Боккаччо і інш.: для гэтага ня было ў нас на Беларусі належных соцыяльных і культурна-гістарычных умоў, галоўнае, у нас ня было тут традыцый антычнасьці, якая паслужыла ў Італіі моцным штурхачом выяўленьня асобы чалавека. Але і ў беларускага дзеяча мы знаходзім некаторыя праявы індывідуалізму: Скарына поўны сьвядомасьці вартасьці свае асобы, ён далёкі ўжо ад хрысьціянскага ідэалу пакоры; на кожным кроку падкрэсьліваюцца ім асабістыя заслугі і каштоўнасьць; разам з тым усе яго прадмовы носяць, як мы бачылі, яскравы адбітак яго сьвядомасьці—тут выяўляецца сьветапагляд, выяўляюцца самыя захаваныя думкі і настроі пісьменьніка. Наваг біблію Скарына часам расцэньвае з індывідуалістычнага пункту гледжаньня. У прадмове да кнігі Іова ён, напрыклад, кажа, што гэтая кніга „лекарство душевное, погъха всёмъ смутнымъ“, што тут даецца сродак к пазнаньню сваёй асобы, а па думцы Скарыны, найвышэйшая мудрасць і ёсьць пазнаньне самога сябе. Псалтыр Скарына таксама высока ставіць ня толькі як „малым дetyам пачаток всякой доброй наукн“, але і як псыхолёгічны помнік, дзе асоба чалавека можа знайсці водгук сваім асабовым настройам, дзе заключана складаная гама перажываньняў, пачынаючы ад высокага стану экстазу, захапленьня, і канчаючы прыгнятаючымі эмоцыямі распачы і смутку.

Будучы індывідуалісткамі, прадстаўнікі рэнэсансу не замыкаліся ў вузкія рамкі толькі сваіх асабовых перажываньняў; у іх была напружаная ўвага да жыцьця прыроды, жыцьця ўсяго космосу. Пачынаючы ад няясных яшчэ і зьбіўчывых шуканьняў Парацэльса і канчаючы грандыёзнымі адкрыцьцямі Копэрніка, Кеплера і Галілея, адпраўляючыся ад філэзофскіх разваг Міколы Кубанскага і прыходзячы да шырокае сыстэмы Джордано Бруно, мы ўва ўсёй навуцы і філэзофіі рэнэсансу сустракаемся з выразнымі праявамі натуралізму, імкненьня і пазнаць прыроду. Гэтае імкненьне падзяляе і наш дзеяч. Яго не адвальнае схолястычная навука ў Кракаве, ён вывучае мэдыцыну; імкнучыся да запраўднага сьвятла навукі, едзе на далёкі захад, у Італію—самы асяродак гуманізму; у сваіх прадмовах Скарына выяўляе вялікую цікавасьць да сьвецкае навукі. Тут мы знаходзім „размовленне о при* роженнн дrev н былнн, зверей, птнц, гадов н рыб“.

Урэшце, трэцяя адзнака рэнэсансу—нацыяналізм... У сярэдніх вяках панавала адзіная космополітычная лацінская культура; туманістыя Д выяўляюць вялікую цікавасьць да нацыянальных адзнак. Ужо Дантэ, які стаіць на рубяжы сярэднявечча і рэнэсансу ў сваім трактаце а „бе уоіеагі еіоціо“ вядодзіць, што жывая італьянская мова вышэй за 3 мёртвую лацінскую. Па яго сьлядох ідуць Пэтрарка, Боккаччо і іншыя; І не пакідаючы мовы лацінскай, яны шырака карыстаюцца жывой роднай гутаркай. Падобна ім, і Францішак Скарына ў сваім перакладзе і сынтэзуе элемэнтэ мёртвае царкоўнаславянскае мовы і жывое бела* -4 рускае гутаркі. У нашага дзеяча мы знаходзім яскравыя выразы нацы* .1

анальнае сьвядомасьці. У сваёй прадмове ён кажа: „Понеже от пражоженія зверн, ходяіцне в пустыни знають ямы своя, птыцы летаюдне но воздуху ведають гнезда своя, рыбы плаваюіцне по морю н во реках чують вры своя, пчелы нтым подобные боронять ульлев свонх тако ж н людн н дзе зроднлнся н ускормлены суть по возе—к тому месту велнкую ласку нмають”.

Гэтак на асобе Францішка (Акарыны ляжаць густыя цені сярэднявечча, але адначасна мрок гэтых пеняй праразаюць сьветлыя блікі жыцьцярадаснага рэнэсансу.

